

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

9. SINIF TARİH

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığı'na aittir.
Bu öğretim materyalinin metni, soruları ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir suretle alınıp yayımlanamaz.

İSLAM MEDENİYETİNİN DOĞUŞU

İSLAMIYET'İN DOĞUŞU SIRASINDA ARAP YARIMADASI, ASYA,
AVRUPA VE AFRİKA'NIN GENEL DURUMU, BEDİR, UHUD VE
HENDEK SAVAŞLARI, HİCRET, MEDİNE SÖZLEŞMESİ

Ders	Tarih	
Sınıf	9	2x40 dk.
Ünite Adı	5. Ünite: İslam Medeniyetinin Doğuşu	
Konu	İslamiyet'in doğuşu sırasında Arap Yarımadası, Asya, Avrupa ve Afrika'nın genel durumu, Bedir, Uhud ve Hendek savaşları, Hicret, Medine Sözleşmesi	
Kazanımlar	<p>9.5.1. İslamiyet'in doğuşu sırasında Arap Yarımadası, Asya, Avrupa ve Afrika'nın genel durumunu açıklar.</p> <p>b) Hz. Muhammed'in peygamberliğinin öncesinde Mekke'deki ve Arap Yarımadası'nın geri kalan kısmındaki siyasi durum ve toplumsal düzen ana hatlarıyla ele alınır.</p> <p>9.5.2. Hz. Muhammed ve Dört Halife Dönemi'nde Müslümanların Arap Yarımadası ve çevresinde siyasi hâkimiyet kurmaya yönelik faaliyetlerini kavrar.</p> <p>a) Hz. Muhammed Dönemi'nde Müslümanların kendilerini korumak ve İslam'ı yaymak üzere gerçekleştirdikleri muharebelere deñinilir. Muharebelerin sadece önem ve amaçları vurgulanarak diğer ayrıntılara girilmez.</p> <p>b) Medine Sözleşmesi'nin öngördüğü toplum düzeni ve ilk kurumsal yapılanmalar (eğitim, idare, güvenlik ve yargı) ele alınır.</p>	
Materyaller	Kağıtlar, boyalı kalemleri, yapıştırıcı bant	

YÖNERGE

1. İslamiyet'in doğuşu sırasında Arap Yarımadası, Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarındaki belli başlı devletlerin siyasi ve sosyal yapıları döneme ait bir harita eşliğinde anlatılır.
2. https://www.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.643/index.html#/main/curriculumContent/eba/9/tar?currID=764a9989c9da4ff1a5d3a677b111aaa4&type=9&backID=-1 linkindeki sayfada verilen üniteye ilişkin videolardan yararlanılır.
3. Arap Yarımadası anlatılırken "Cahiliye dönemi" ile "putperestlik" kavramları belirtilir.
4. Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarındaki belli başlı devletlerin hangi din ve dinlere mensup oldukları belirtilir.
5. Hz. Muhammed Dönemi'nde Müslümanların kendilerini korumak ve İslam'ı yaymak üzere gerçekleştirdikleri muharebelerin önem ve amaçları vurgulanarak anlatılır.
6. "9.5.2. Hz. Muhammed ve Dört Halife Dönemi'nde Müslümanların Arap Yarımadası ve çevresinde siyasi hâkimiyet kurmaya yönelik faaliyetleri" kazanımına ilişkin konu anlatımı
https://www.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.668/index.html#/main/curriculumPlan?lessonPlanID=97840181366cdab79bbc4fcc3900c82b&resourceID=06fdecfb401a66d5d155140fb5b0de48&resourceTypeID=3&loc=10&locID=97840181366cdab79bbc4fcc3900c82b&backID=dae878a3-afc1-9846-020a-932ced542b1d linkinde yer alan videolar eşliğinde yapılır.

7. Sınıf gruplara ayrılarak grplardan İslamiyet'in doğusundan Dört Halife Dönemi'ne kadar süreç ile ilgili bir tarih şeridi hazırlamaları istenir.

8. Değerlendirme:

Hazırladıkları tarih şeritlerini arkadaşlarının da istifade edebilmesi amacıyla sınıf panosunda bir sonraki derse kadar sergilemeleri sağlanır.

İSLAM MEDENİYETİNİN DOĞUŞU

DÖRT HALİFE DÖNEMİ

Ders	Tarih	
Sınıf	9	2x40 dk.
Ünite Adı	5. Ünite: İslam Medeniyetinin Doğuşu	
Konu	Dört Halife Dönemi	
Kazanımlar	<p>9.5.2. Hz. Muhammed ve Dört Halife Dönemi’nde Müslümanların Arap Yarımadası ve çevresinde siyasi hâkimiyet kurmaya yönelik faaliyetlerini kavrar.</p> <p>c) Dört Halife Dönemi’nde İslam toplumunun idaresi, sınırların genişlemesi ve ihtidalar üzerinde durulur.</p> <p>ç) Dört Halife Dönemi’nde İslam toplumunda yaşanan siyasi mücadeleler ile sosyal karışıklıkların sebep ve sonuçlarına ana hatlarıyla değinilir.</p>	

YÖNERGE

1. Konu anlatımı

https://www.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.643/index.html#/main/curriculumPlan?lessonPlanID=97840181366cdab79bbc4fcc3900c82b&resourceID=06fdecfb401a66d5d155140fb5b0de48&-resourceTypeID=3&loc=10&locID=97840181366cdab79bbc4fcc3900c82b&backID=ec05dae5-ab7d-c-34b-2606-2bd5ca8143f1

linkinde yer alan videolar eşliğinde yapılır.

- 2. Dört Halife döneminde yaşanan gelişmeler öğrenciye aktarıldıkten sonra sınıf dört gruba ayrılır.**
- 3. Her bir gruba bir halife dönemi verilerek edindikleri bilgiler ışığında dönem içinde kendilerince önemli buldukları bir olaya ilişkin “gazete manşeti” hazırlamaları istenir.**
- 4. Değerlendirme:**
  - a) Öğrencilerden belirledikleri manşeti sınıfına sunmaları istenir.
  - b) Konunun ana hatlarının anlaşılabilmesi için “Neden bu olay?” ve “Neden bu manşet” soruları yöneltilecek konu ile ilgili görüş sunmaları sağlanır.

İSLAM MEDENİYETİNİN DOĞUŞU

EMEVİLER DÖNEMİ, KERBELA OLAYI, MÜSLÜMANLARIN
İSPANYA'YI FETHİ, İSLAM KÜLTÜRÜNÜN İSPANYA'DAN
AVRUPA'YA YAYILMASI

Ders	Tarih	
Sınıf	9	2x40 dk.
Ünite Adı	5. Ünite: İslam Medeniyetinin Doğuşu	
Konu	Emeviler Dönemi, Kerbela Olayı, Müslümanların İspanya'yı Fethi, İslam Kültürü'nün İspanya'dan Avrupa'ya Yayılması	
Kazanımlar	<p>9.5.3. Emeviler ile birlikte İslam Devleti'nin yapısında meydana gelen değişimi analiz eder.</p> <p>b) Emeviler Dönemi'nde inanç ve siyaset ilişkisi ile keskinleşmeye başlayan mezhebi yönelimler ele alınır.</p> <p>c) Emeviler Dönemi'nde İslamiyet'in Kuzey Afrika ve Avrupa'daki yayılışına ve İslam kültürünün Avrupa'ya etkilerine deşinilir. Endülüs'teki düşünce ve kültür dünyası; önemli şahsiyetler ve tercüme faaliyetleri ekseninde özellikle vurgulanır.</p>	
Materyaller	Emeviler Dönemi'ni anlatan bilgi ve görseller	
Kaynaklar	İslam Ansiklopedisi "Emeviler" maddesi; İslam Ansiklopedisi "Endülüs" Mehmet Özdemir, Engin Beksaç; İslam Ansiklopedisi "Kurtuba" maddesi, Thomas B. Irving;	

YÖNERGE

1. 9.5.3 kazanımı ile b ve c açıklamalarına ilişkin konu anlatımı

https://www.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.668/index.html#/main/curriculumPlan?lessonPlanID=6b3d06546809885d80fe080fe57bca43&resourceID=1c587fddf65c331b5e2fddf2f464f-5f9&resourceTypeID=3&loc=10&locID=6b3d06546809885d80fe080fe57bca43&backID=d36c0da-c-727c-fb15-cdbd-bb1316d411e9

linkinde yer alan videolar eşliğinde yapılır.

2. Öğrenciler gruplara ayrılır.

3. Emeviler Dönemi'ne ait aşağıdaki gelişmelerin belirtildiği tablo, görseller ve bilgi notu incelemeleri için gruplara dağıtılır.

4. İnceledikleri tablo, resimler ve edindikleri bilgilerden yola çıkarak "Emevi Devleti" ile ilgili bir "slogan" bulmaları ve buldukları sloganları yazmaları istenir.

5. Değerlendirme

Öğrencilerin yazdıkları "slogan"ları sınıfı sunmaları sağlanır.

Emeviler Dönemi'ne Ait Gelişmeler

Muaviye kendisinden önceki halifelerden farklı olarak bu görevde seçim olmadan gelmiştir.

Kerbela Olayı ile İslam dünyasındaki ayrılıklar kesinleşmiştir.

Muaviye kendisinden sonra oğlu Yezid'i halife ilan ederek halifeliğin saltanata dönüşmesine neden olmuştur.

Arap olmayan Müslümanlar "mevali" olarak anılmış, Müslüman Araplarla aynı haklara sahip olmamıştır.

İlk Arap parası olan "Dinar" basılmış, Arapça resmi dil olmuştur.

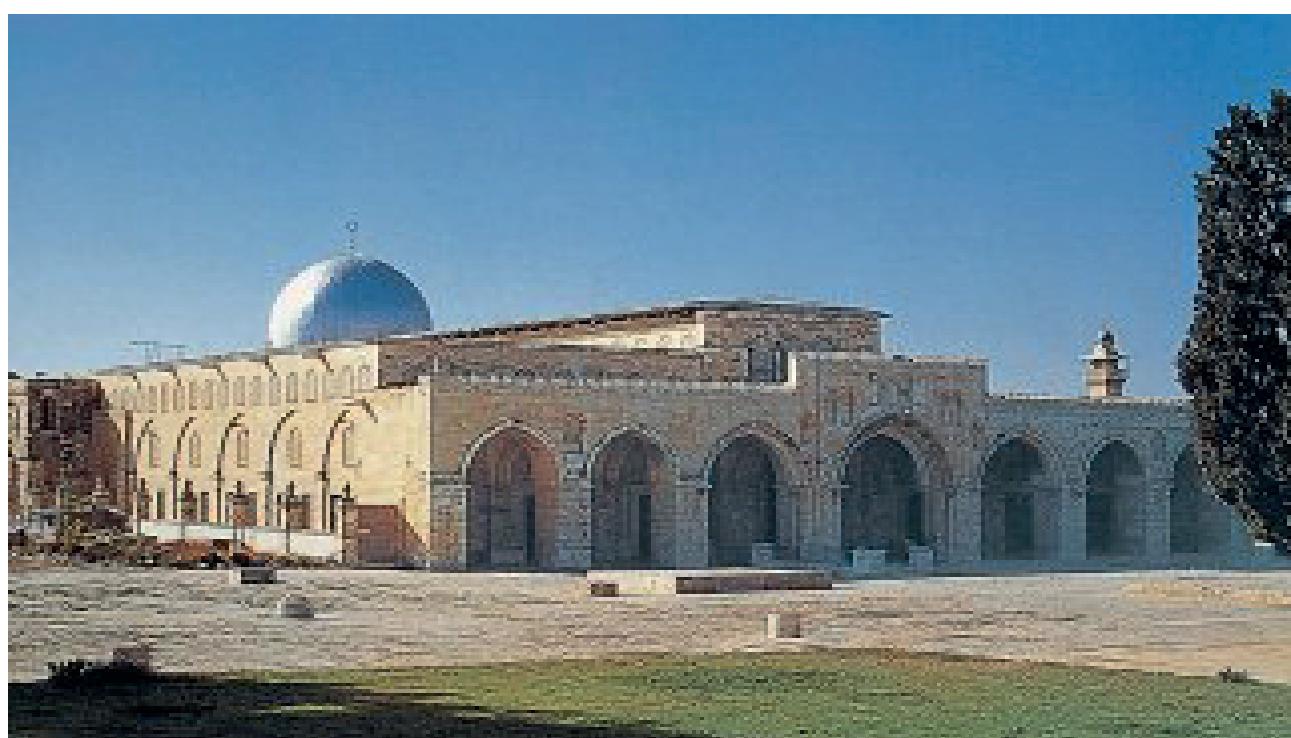
Emeviler Dönemi'nde Türkistan, Anadolu ve Bizans üzerine seferler düzenlenmiştir.

İstanbul kuşatılmıştır.

Tarık Bin Ziyad komutasındaki Emevi ordusu 711'de İspanya'yı fethederek İslamiyet'in Avrupa'ya taşınmasını sağlamıştır.

Emiveler Dönemi’nde Yapılmış Önemli Eserler

Kudüs’tे bulunan Kubbetü’s-Sahre

Kudüs’te bulunan Mescid-i Aksa

Emeviye Camii (Şam)

Emeviye Camii'nin Mi'zenetü'l-arûs adı verilen minaresi

Bilgi Notu

Tuleytula Bilim Akademisi

Tuleytula'da (Toledo) İslâm biliminin ürünlerini Batı dillerine nakletme amaçlı kapsamlı bir tercüme projesi uygulamaya konuldu. Yapılan tercümeler tiptan felsefeye kadar çok sayıda eseri kapsadı. Tuleytula, Arap biliminin elde edilebileceği doğal mekân olarak kabul edilmektedir. Johannes Hispalensis tarafından çevrilen eserlerin listesi o dönemdeki çabaların büyülüğu hakkında bir fikir verebilir. Eskiden Hristiyan olan bu Yahudi çevirmeni aritmetik, astronomi, astroloji, tıp ve felsefe alanlarında yaklaşık yirmi eseri Arapçadan Latinceye tercüme etti. Fârâbî ve Gazzâlî'nin eserleri de bu tercümeler arasındaydı. Endülüs'teki medenî ve kültürel gelişmelere vâkif bir nüfus yapısının ve İslâmî eserler ihtiva eden kütüphanelerin varlığı, bu şehri XII ve XIII. yüzyıllarda Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden araştırmacılar için bir merkez haline dönüştürdü. XII. yüzyılda bilimin Tuleytula'da olduğu Avrupa'nın her yanında genel bir kanaat olarak yayılmış bulunuyordu. Tuleytula'da gerçekleştirilen bu çalışmalar Batı'da modern bilimin ve bilimsel düşüncenin gelişmesine önemli katkı sağlamıştır.

İSLAM MEDENİYETİNİN DOĞUŞU

ABBASİLER DÖNEMİ, TOLUNOĞULLARI, İHŞİDİLER (AKŞİTLER),
EYYÜBİLER, MEMLÜK DEVLETİ

Ders	Tarih	
Sınıf	9	40 dk.
Ünite Adı	5. Ünite: İslam Medeniyetinin Doğuşu	
Konu	Abbasiler Dönemi, Tolunoğulları, İhsîdîler (Akşitler), Eyyûbiler, Memlûk Devleti	
Kazanımlar	<p>9.5.4. Türklerin Abbasi Devleti’ndeki askerî ve siyasi gelişmelerde oynadıkları rolleri kavrar.</p> <p>a) Abbasiler Dönemi’ndeki başlıca siyasi ve sosyal gelişmelere kısaca değinilir.</p> <p>b) Halife Me’mun ve Mu’tasim Dönemlerinde Türk asker ve devlet görevlilerinin Abbasi devlet yönetiminde artan etkisi ve bu durumun sonuçları açıklanır.</p> <p>c) İslâm hâkimiyetinin Afrika’daki genişlemesinden hareketle Tolunoğulları (868-905), İhsîdîler (935-969), Eyyubiler (1174-1250) ve Memlûk Devleti (1250-1517) öne çıkan özellikleriyle kısaca ele alınır</p>	
Materyaller	Samarra Camii Görselleri	
Kaynaklar	İslam Ansiklopedisi “Abbasiler” maddesi	

YÖNERGE

1. Kazanımın a ve b açıklamalarına ilişkin konu anlatımı

https://www.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.643/index.html#/main/curriculumPlan?-lessonPlanID=4726a980060906e26c31e5af86702ec6&resourceID=19798eb025a2f864da19dde-90d8583cc&resourceTypeID=3&loc=10&locID=4726a980060906e26c31e5af86702ec6&backID=de-5c86e5-b365-e48f-8b2c-dbc4072b3c4e

linkinde yer alan videolar eşliğinde yapılır.

2. Öğrencilere görsele ilişkin herhangi bir açıklama yapmadan aşağıda verilen “Samarra Camii” görselleri gösterilir. Öğrencilerin incelemeleri sağlanır.

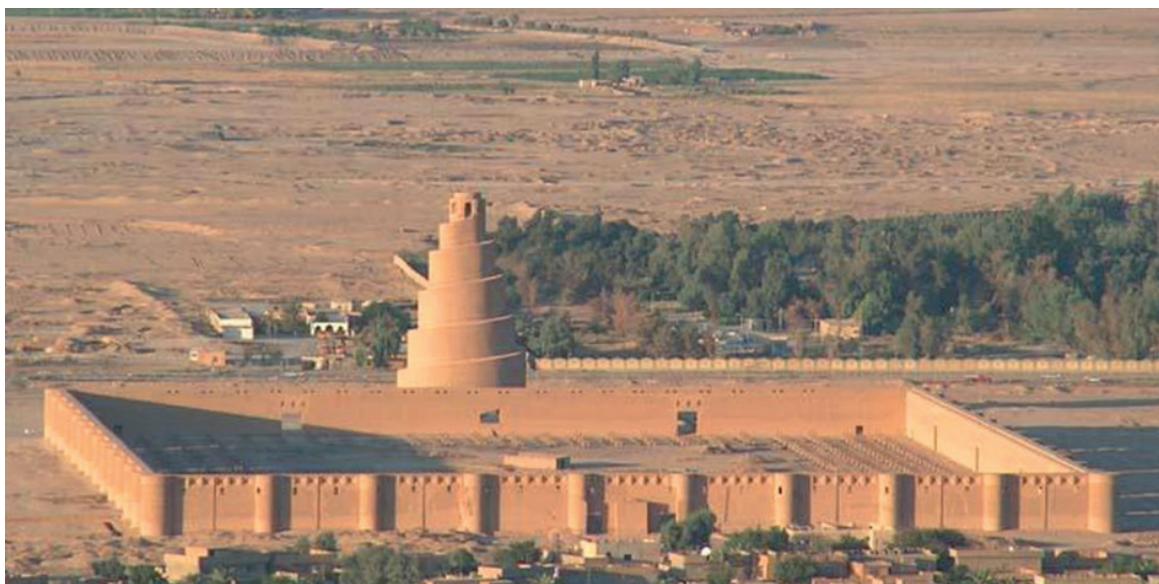
3. Aşağıda verilen görsele ilişkin sorular öğrencilere yöneltilir. (Soruların tek bir cevabının bulunmadığı ve amacın öğrencilerde merak, ilgi uyandıracak derse geniş bir katılım sağlamak olduğu unutulmamalıdır.)

4. Farklı öğrencilere söz hakkı tanınarak beyin firtınası yapmalarına olanak sağlanır.

5. Görsellerle İlgili Yöneltilecek Sorular

1. Bunlar ne fotoğrafı olabilir?
2. Bu fotoğrafları daha önce görmüş müydünüz?
3. Fotoğrafa ilk baktığınızda ne düşündünüz?
4. Fotoğrafların nereye ait olduğunu bilen var mı?
5. Bilmeyenler nereye ait olduğunu tahmin edebiliyor mu?
6. Sizce bu yapı hangi dönemde inşa edilmiş olabilir?

7. Fotoğraftaki yapının (caminin) özelliklerini sayalım.
8. Günümüzde gördüğümüz camilerle arasındaki farklılık ve benzerlikler nelerdir?
9. Neden bu şekilde inşa edilmiş olabilir?
10. Yapının ait olduğu dönemde ilgili neler söyleyebiliriz?

İSLAM MEDENİYETİNİN DOĞUŞU

İSLAM MEDENİYETİNDE EĞİTİM KURUMLARI, FARÂBÎ, İBN SİNÂ,
İMAM GAZALÎ, İBN RÜŞD

Ders	Tarih	
Sınıf	9	40 dk.
Ünite Adı	5. Ünite: İslam Medeniyetinin Doğuşu	
Konu	İslam Medeniyetinde Eğitim Kurumları, Farabi, İbn Sina, İmam Gazali, İbn Rüşd	
Kazanımlar	<p>9.5.5. Sekizinci ve on ikinci yüzyıllar arasında İslam medeniyeti çerçevesindeki ilmî faaliyetleri değerlendirilir.</p> <p>a) İslam medeniyetinin ilim ve eğitim kurumları (Beytü'l-hikme, medreseler, camiler ve kütüphaneler) kısaca tanıtılır.</p> <p>c) İslam medeniyetine mensup olup farklı bilim alanlarındaki çalışmaları ile düşünce ve bilim tarihine geçmiş önemli âlimleri (Farabi, İbn-i Sina, İmam Gazali, İbn-i Rüşd) öne çıkan çalışmaları, fikir ve eserleri yönüyle ele alınır.</p> <p>d) İslam dünyasında ortaya çıkan bilimsel gelişmelere ve bu gelişmelerin Avrupa'ya etkilerine kısaca değinilir.</p>	
Materyaller	Kalem, kağıt.	
Kaynaklar	İslam Ansiklopedisi "Fârâbî" maddesi, Mahmut Kaya; İslam Ansiklopedisi "İbn Sinâ" maddesi, Ömer Mahir Alper; İslam Ansiklopedisi "İbn Sinâ" maddesi, Arslan Terzioğlu; İslam Ansiklopedisi "İbn Rüşdî" maddesi, H. Bekir Karlığa	

YÖNERGE

1. 9.5.5 kazanımı gereği konu anlatımı yapılır.
2. Farabi, İbn-i Sina, İmam Gazali, İbn-i Rüşd ile ilgili aşağıdaki bilgilerin olduğu metinler belirli sayıda çoğaltarak öğrenciler tarafından okunması sağlanır.
3. Okuduktan sonra öğrencilerden Farabi, İbn Sina, İmam Gazali ya da İbn Rüşd'ün öğrencisi olduklarını düşünmeleri istenir. (Öğrenci istediği âlimi seçmelidir.)
4. Belirledikleri İslam âlimine, kendilerini hangi yönlerden ve ne şekilde etkilediğini anlatan, günümüzdeki bilimsel gelişmelerden haberdar eden kısa bir mektup yazmaları istenir.
5. Değerlendirme:

Gönüllü öğrencilerin yazdıkları mektubu sınıfta okuyarak paylaşmaları sağlanır.

FARABI: 870-950 yılları arasında yaşadığı bilinen ünlü Türk-İslam düşünürü Farabi'nin iyi bir tahsil gördüğü bilinmektedir. Fârâbî'daki tahsilini tamamladıktan sonra bir süre kadılık yaptığı, fakat ilim ve kültürün tadına varınca mesleğini terk ederek kendisini ilme verdiği ve bu yöndeki amacını gerçekleştirmek üzere bilinmeyen bir tarihte memleketinden ayrılarak hayatı boyunca devam edecek olan bir seyahate başladığı bütün kaynaklar tarafından belirtilmektedir. Maddî servete değer vermeyen, şöhret ve gösterişten nefret eden, ruh ve ahlâk temizliğini her şeyin üstünde tutan bir kişi idi. İlim ve sanat adamlarına büyük değer vermesiyle tanınan Seyfûddevle filozofa ikram ve ihsanda bulunmak istemişse de Fârâbî günlük ihtiyacını karşılaşacak 4 dirhem gümüş paradan başkasını kabul etmemiştir.

Tarihte ünlü kişilerin adı ve şahsiyeti etrafında örülmenekibeler ağı Fârâbî için de söz konusudur:

Meselâ anlatıldığına göre "Fârâbî ilk defa Seyfûddevle'nin sarayına hayatı boyunca giyindiği Türk kıyafetiyle girer. Emîr kendisine oturmasını söyleyince filozof, "Benim yerime mi, senin yerine mi?" diye sorar. Emîrin ondan kendisine lâylîk olan yere oturmasını istemesi üzerine filozof orada bulunan topluluğu yararak geçip Seyfûddevle'nin yanına oturur; bununla da yetinmeyerek onu sıkıştırıp oturduğu yerden kaydırır. Bunun üzerine emîr önde gelen devlet büyüklerine, sadece kendi aralarında kullandıkları bir dille Fârâbî'ye bazı şeyler soracağını belirtir ve cevap veremezse edebe aykırı davranan bu ihtiyacı dışarı atmalarını emreder. Konuşulanları anlayan Fârâbî aynı dille emîre sabretmesini, işin sonunun önemli olduğunu söyler. Seyfûddevle hayretle, "Sen bu dili biliyor musun?" deyince filozof, "Ben yetmişen fazla dil bilirim" karşılığını verir."

Tahsîlü's-sa'âde adlı eserinde kâmil bir filozofun niteliklerinden, "Öğrenim sırasında karşılaştığı güçlüklerle katlanmalı, üstün bir zekâ ve kavrayışa sahip bulunmalı, doğruluğu ve doğruları, adaleti ve âidl olanları seven, onurlu bir şahsiyet olmalı, altın, gümüş ve benzeri şeylere değer vermemeli, yeme içme konusunda açgözlü ve nefşânî arzularına düşkün olmamalı, doğruya ulaşmak için azim ve iradesi güçlü bulunmalıdır" şeklinde söz eder.

Gazzâlî(1058-1111): Huccetüllâm (dinde söz sahibi), Zeynüddin gibi lakaplarla anılan. Fars asıllı Gazzâlî'nin ailesi hakkındaki bilgiler son derece azdır. Kaynakların ittifakla belirttiği gibi Gazzâlî'nin olağanüstü bir zekâ ve hâfızaya sahip olduğu dikkate alınırsa onun Nîşâbur'a gitmeden önce geçirdiği en az on iki yıllık öğrenimi süresince başta fıkıh olmak üzere hadis, akaid, gramer gibi geleneksel bilgi dallarında hayli yetişmiş olduğu kesinlikle söylenebilir. Nîşâbur'da da bu alandaki öğrenimine devam etti. Ayrıca burada mantık ve çeşitli tartışma disiplinleriyle kelâm ilmi yanında felsefenin bazı konularında derin bilgiler edinmiş olmalıdır. Büyük bir devlet ve siyaset adamı olan Nîzâmülmülk ilmini ve zekâsını keşfettiği Gazzâlî'yi İslâm dünyası için büyük teşkil eden Bâtînî hareketini durdurma planı açısından uygun bir eleman olarak görmüş olabilir. Vezirin karargâhi âlimlerin, din büyüklerinin ve edebiyatçıların buluşma yeri idi. Genç Gazzâlî böyle bir ortamda geçirdiği altı yıl içinde bu entelektüel çevreden, iyi yetişmiş ilim ve fikir ehlinden faydalananma, ayrıca yaptığı ilmî müzakere ve tartışmalarla başarısını ve ününü artırma imkânı buldu. Temmuz 1091'de vezir tarafından Bağdat Nîzâmiye Medresesi müderrisliğine tayin edilen Gazzâlî'nin dört yıl süren Nîzâmiye'deki müderrislik dönemi aynı zamanda onun kitap telifi bakımından en verimli devresi olarak gösterilir. 300'e yakın öğrenciye ders veriyor ve tasnif faaliyetlerini sürdürüyor, öte yandan da felsefe üzerine incelemeler yapıyordu. Yaptığı değerlendirmelerle filozofların doğru ve yanlış görüşlerini şüpheye yer bırakmayacak şekilde tesbit etti.

El-Kânûn Fi't-tibb'in Latince tercümesinde İbn-i Sina'yı tıbbın hükümdarı gibi tahtta otururken Hipokrat ve Câlinûs ile gösteren resim

İBN SİNÂ (980-1037): İslâm dünyasında İbn Sînâ künnesiyle meşhur olup bilim ve felsefe alanındaki eşsiz konumunu ifade etmek amacıyla Ortaçağ âlim ve düşünürleri tarafından kendisine verilen “eş-şey-hü'r-reîs” unvanı ile de bilinir. Batı'da genellikle Avicenna olarak bilinmekte ve “filozofların prensi” diye nitelenmektedir. Evi felsefe, geometri ve Hint matematiğiyle ilgili konuların tartışıldığı bir merkeze dönen İbn Sînâ erken denilebilecek bir çağda felsefî konulara aşinalık kazandı. Olağanüstü bir zekâya sahip olduğu için küçük yaşta dikkatleri üzerinde topladı. Önce Kur'an'ı ezberledi; dil, edebiyat, akaid ve fıkıh öğrenimi gördü. Dinî ilimler sahasında çok yoğun bir okuma faaliyeti sürdürdü ve aynı zamanda babasından geometri, aritmetik ve felsefe konusunda ilk bilgilerini aldı. Hint aritmetiği okudu. Hocası Nâtilî gösterdiği üstün başarıdan dolayı onun ilimden başka bir işe meşgul edilmemesi yönünde babasına tavsiyede bulundu. Astronomide de oldukça ileri bir seviyeye ulaştı. Bu çalışmaları neticesinde felsefenin bütün disiplinlerinde iyi bir donanıma sahip olduktan sonra tıp tahsiline başladı. Diğer alanlarda olduğu gibi bu alanda da hocalarından bir müddet ders aldıktan sonra tipla ilgili eserleri kendi kendine okumaya başlamıştır. Bu suretle tıp ve eczacılıkta da ileri bir düzeye ulaşan, kendi ifadesine göre daha on altı yaşında iken birçok tabibin onu bir tıp otoritesi sayarak bilgisinden faydaladığı İbn Sînâ, tipta teoriden pratike geçerek bilgilerini daha da geliştirdi. Felsefe ve tıp alanında oldukça ün kazanan İbn Sînâ, Sâmânî Hükümdarı Nûh b. Mansûr'un ağır bir hastalığa yakalanması üzerine saraya davet edildi. Saray doktorları ile yaptığı ortak çalışmalar sonucunda sultanın tedavisi konusunda nispeten bir başarı sağladı. Bu şekilde daha on sekiz yaşında iken saray hekimliğine getirilen İbn Sînâ, zengin saray kütüphanesine girerek tipla ilgili eserleri okuma ve inceleme imkânına kavuştu. Bir müddet sonra yanıp harap olan bu kütüphanede daha önce ismini bile duymadığı pek çok tabip ve düşünürü okuma fırsatını elde etmişti. Matematik dışındaki bütün ilimleri içine alan el-Hikmetü'l-arûziyye adlı eserini kaleme almıştır. İbn Sînâ'nın çok zeki, çalışkan, velûd (üretken) olduğu, zekâ ve bilgisine aşırı derecede güvendiği, mağlûbiyete tahammül edemeyen bir kişiliğe sahip bulunduğu kaydedilmektedir. Büyük bir filozof olduğu kadar ünlü bir hekim olan İbn Sînâ, bu alanındaki eserleriyle İslâm dünyasıyla birlikte Avrupa tıp geleneğini de derinden etkilemiştir. Onun Batı'daki etkisinin XVII. yüzyıla kadar sürdüğü ve eski Yunan tıp otoriteleri olan Hipokrat ile Galen'in şöhretini gölgедe bıraktığı kabul edilmektedir.

İbn Rüşd: Seçkin bir ailenin çocuğu olarak 1126 yılında Kurtuba'da (Córdoba) doğdu. Kendisi gibi babası ve dedesi de Kurtuba'da kadılık yapmışlardı. Aristo'nun felsefî doktrinine sadık kalarak eserlerini şerhettiğinden (açıklamak, yorumlamak) İslâm âleminde "şârih" (şerh eden, açıklayan), Latin dünyasında "commentator" (yorumcu unvanıyla tanınmış, Batı'da İbn Rüşd adının tahrif edilmiş şekliyle Averroes olarak anılmıştır. İbn Rüşd temel dinî ilimleri babasından öğrendi. Fıkıh dersleri aldı; Endülüs'te âdet olduğu üzere İmam Mâlik'in el-Muvatta adlı eserini ezberledi. Hadis ve fıkıh okudu. Tıp ve matematik öğrenimi gördü. 1171'de Kurtuba başkادısı oldu. Bir yandan eserler kaleme almaya çalışırken bir yandan da görevi gereği değişik yerlere gitmek zorunda kaldı. Ancak bu yolculuklarında bile ilmî çalışmalarını aksatmadığı bilinmektedir. İbn Rüşd'e göre insanın bilgi edinerek yetkinliğe ulaşmasının, mutluluğu yakalamasının yolu öğrenim ve araştırmalardır. Bunun için insanın her şeyden önce doğal yetenek ve kapasiteye sahip olmasının yanı sıra doğru yöntem, doğru bilgi ve malzeme, yetkin ve yetерli bir öğretici, ayrıca arzu ve eğilimlerini kontrol edebilme gibi başka şartların da bulunması gereklidir. Bütün bunlar, insanın toplum içinde başka insanlarla yardımlaşma ve dayanışma halinde yaşayarak elde edebileceği imkânlardır. Çünkü bazı geçici ve istisnaî durumlar dışında toplum ve toplum sayesinde bir devlette doktorların ve hukukçuların bulunması zorunludur. Ancak hukukçulara ve doktorlara fazla gerek duyulması sistemin bozukluğunun göstergesidir. Ona göre insan olarak kadınlarla erkekler eşit olmakla beraber cinsiyet bakımından kabiliyet ve yetenekleri farklıdır. Ancak bu farklılıklar kadınların devlette görev almalarına, felsefe ile uğraşmalarına engel teşkil etmez. İbn Rüşd aynı zamanda döneminin önde gelen hekimlerindendi. Endülüs'te onun dinî fetvaları kadar tıbbî reçetelerine de değer verilirdi. Tıp alanında telif ve tercüme olarak yirmi üç kitap kaleme alan filozofun bu eserlerinden on sekizi günümüze ulaşmıştır. Bunların en önemlisi el-Külliyyât fi't-tib'dır. İbn Rüşd, burada tıbbın genel konularını incelemiştir. Anatomi, fizyoloji, patoloji, semiyoloji, terapati, hijyen ve tedavi konularının ele alındığı yedi ana bölümden oluşan el-Külliyyât'ın tıp sanatı için bir giriş, bu sanatı uygulayanlar için bir el kitabı olarak yazıldığı bildirilmektedir. Ona göre tıbbın amacı hastalıkları iyileştirmek değil yapılması gerekeni vaktinde yapmaktır. Dolayısıyla tıp, doğru ilkelerden hareketle insan bedeninin korunması ve hastalıkların ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir sanattır.

İbn Rüşd'ün Santa Maria Novella Kilisesi'ndeki temsilî resmi- Floransa /İtalya

TÜRKLERİN İSLAMIYET'İ KABULÜ VE İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ

TALAS SAVAŞI

Ders	Tarih	
Sınıf	9	40 dk.
Ünite Adı	6. Ünite: Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri	
Konu	Talas Savaşı	
Kazanımlar	<p>9.6.2. Türklerin İslamiyet'i kabul etme sürecine etki eden faktörleri açıklar.</p> <p>a) Türk topluluklarının İslamiyet'i kabullerinin bir anda ve toplu olarak değil aşamalı olarak ve farklı tarihlerde gerçekleştiği vurgulanır.</p>	
Kaynaklar	Nesimi Yazıcı, İlk Türk İslam Devletleri Tarihi, Ankara, 1992;	

YÖNERGE

1. Konuya ilişkin anlatım

https://www.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.643/index.html#/main/curriculumPlan?lessonPlanID=bc15a44993a257706265c67d4fba2912&resourceID=e7a249c2b181d5674b1b676e5ad11fba&resourceTypeID=3&loc=10&locID=bc15a44993a257706265c67d4fba2912&backID=c55a71ed-c589-3579-6a9f-08ee06672804

linkinde yer alan videolar eşliğinde yapılır.

2. Türklerin İslam dinini bir süreyle kabul edip benimsediklerini kavratmak için Müslümanlarla olan ilişkileri şu şekilde sıralanır:

- Türklerin ve Müslümanların sınır komşusu olmaları Hz. Ömer Dönemi'nde Sasani Devleti'ne son verilmesiyle gerçekleşmiştir.
- Türkler ve Müslümanlar arasındaki ilk savaş Hazar Türkleri ile Hz. Osman Dönemi'nde yaşanmıştır.
- Türkler ve Müslümanlar arasındaki karşılaşma ve mücadeleler Emeviler Dönemi'nde (661-750) şiddetlenerek devam etmiştir. Türklerin İslamiyet'i kabulü, büyük gruplar halinde değil, ancak münferit ihtidalar veya küçük toplulukların Müslüman olması şeklinde gerçekleşmiştir.
- Abbasiler Dönemi'nde ise Türk Arap ilişkileri daha olumlu seyretmiş, 751 Talas Savaşı sonrası Türkler arasında İslamiyet'in yayılması hızlanmıştır.
- IX. yüzyıl ortalarından itibaren Türk Devlet ve toplulukları arasında İslamiyet'in kabulü artmış, X. yüzyılın ilk yarısından itibaren halkı ve yöneticileri Türk olan ilk Müslüman Türk devletleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu sırada önce itil (Volga) Bulgar Devleti (920/21), Karahanlılar (840), Gazneliler (963) ve Selçuklular (1040) gibi Türk İslam devletleri tarih sahnesine çıkmışlardır.

- 3.** Türk ülkelerinin her tarafı İslam orduları tarafından fethedilmiş değildir. Buralara İslamiyet karşılıklı ticari ilişkiler ve İslam sūfiliyetiyle, dervişlerinin çabaları sayesinde de ulaştırılmıştır. Nitekim İslam ülkelerinin uzağındaki Bulgarların İslamiyet'i kabulünde Harizmî tüccarların çok önemli rolleri olduğu gibi, Hoca Ahmed Yesevi'nin önemli katkısı göz ardı edilemez. Bilindiği gibi Türklerin büyük topluluklar halinde İslamiyet'i kabul ettikleri ve ilk Türk İslâm devletlerinin kurulmaya başladıkları X. yüzyıl, İslâm medeniyetinin zirveye ulaşıp, durgunluk içerisinde girdiği bir devredir. Bununla birlikte İslam tarihinde hilâfetin kaldırıldığı 1924'e kadar 866 sene sürecek Türk İslam Devri başlamıştır.
- 4.** Yukarıdaki bilgiler öğrenciye aktarıldıkten sonra “Karşıolgusal düşünme yoluyla varsayımda bulunabilme”leri için öğrencilere aşağıdaki sorular yöneltılır:
- Türkler 751 Talas Savaşı'nda Müslüman Araplar (Abbasiler) yerine Çinliler ile ittifak yapar mıydı? Neden? (Öğretmen bu soruda Türk – Çin ilişkilerini hatırlatıcı bilgiler vererek öğrencileri yönlendirebilir.)
  - Türkler 751 Talas Savaşı'nda Müslüman Araplarla (Abbasiler) birlikte Çinliler karşısında mağlup olsalardı nasıl sonuçları olabilirdi?
- 5. Değerlendirme**

Öğrencilerin cevaplarını sınıfla paylaşarak hep birlikte akıl yürütütmeleri sağlanır.

TÜRKLERİN İSLAMIYET'İ KABULÜ VE İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ

KARAHANLILAR, GAZNELİLER

Ders	Tarih	
Sınıf	9	2x40 dk.
Ünite Adı	6. Ünite: Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri	
Konu	Karahanlılar, Gazneliler	
Kazanımlar	9.6.3. Karahanlı ve Gazneli örneklerinden hareketle İslamiyet'in kabulünün Türk devlet yapısında ve toplumsal hayatı meydana getirdiği değişimleri analiz eder. Dönemin yazılı eserleri "Kutadgu Bilig", "Divânü Lûgati't-Türk", "Atabetü'l-Hakayık" ve "Divân-ı Hikmet"e kısaca değinilir.	
Materyaller	Beyaz kağıt, renkli kalemler.	
Kaynaklar	İslam Ansiklopedisi	

YÖNERGE

1. Konu işlenisi ogmmateryal.eba.gov.tr'deki etkileşimli 9. sınıf ders kitabıının <http://ogmmateryal.eba.gov.tr/panel/panel/VideoTestOnizle.aspx?alistirmald=30561> ve <http://ogmmateryal.eba.gov.tr/panel/panel/VideoTestOnizle.aspx?alistirmald=30562> linkinde yer alan videolar öğrencilere izletilir.
2. Döneme ait olan eserler ve eser sahipleri ile ilgili aşağıda verilen bilgiler öğrencilere okutulur.
3. Sınıf gruplara ayrılır.
4. Öğrencilerden, okuduklarından yola çıkarak bu eserlerden biri ile ilgili "Poster" hazırlamaları istenir.
5. Hazırladıkları posteri arkadaşları ile paylaşmaları sağlanır.
6. Değerlendirme:

Öğrencilere hazırladıkları posterlerinde seçikleri eserin hangi yönlerine vurgu yaparak ön plana çıkardıkları yönünde sorular sorulabilir.

Bilgi Notu

Kaşgarlı Mahmud: XI. yüzyılda yaşamış bir Türk bilgini, gelmiş geçmiş dilcilerin en büyüğü, diyebilirizceğiniz bir Türk dilcisiidir. Onun hayatından çok, kişiliği ve eseri üzerinde bilgi sahibiyiz.

Soylu bir aileden olan Kaşgarlı Mahmud'un ataları "Emirler" diye tanınan Karahanlı beyleridir.

Kaşgarlı Mahmud, Divanu Lügati't-Türk'ün başında, soyca Türklerin en ileri gelenlerinden olduğunu söylemeye, Karahanlı sülalesinin tanınmış kişilerinden rivayetler aktarmakta, Karahanlı devlet teşkilatı ve saray gelenekleri üzerine geniş bilgiler vermektedir.

Divanu Lugati't-Türk: adından ve Arap dilinin kurallarına göre düzenlenmiş olmasından da anlaşılıcağı üzere, aslında Araplara Türkçe öğretmek üzere kaleme alınmış bir eserdir. Ancak, onun yazılışını böyle tek bir sebebe bağlamak da doğru değildir. Çünkü, Kaşgarlı Mahmud bu görevi yerine getirirken hem Türk dili ile Arap dilinin karşılaşmasını, daha doğrusu bir muhakemesini yapmış, hem de Türk dili ve kültürü ile ilgili geniş ve çok yönlü bilgiler vermiştir. Böylece, o, Türkçenin ve Türk kültürünün o çağın İslam topluluğu içindeki yerini belirlemeye çalışmıştır.

XI. yüzyıl Türk dünyası, Çin sınırlarından Bizans sınırlarına kadar uzanan bir genişlikte idi. Asya'yı bir başından öteki başına kadar kaplayan bu geniş alanın doğu kesimi Uygur ve Karahanlıların, batı kesimi de Selçukluların elinde bulunuyordu. Bu siyasi sınırlar içinde, Uygur, Karahanlı ve Selçuklu Türkleri dışında Oğuz, Türkmen, Türkş, Karluk, Yağma, Tussi, Çigil, Kırgız, Kıpçak, Ukrak, Caruk, Sabar, Bulgar gibi adlar almış, birbirinden ayrı ağız ve lehçeler konuşan çeşitli boylar ve unsurlar yaşamakta idi. Böylece, XI. yüzyılın ikinci yarısında bir yandan Bizans sınırlarına bir yandan da Irak'ta Abbasi halifesi'nin oturduğu Bağdat şehrine varıncaya kadar Türk üstünlük ve hakimiyeti yayılmış bulunuyordu.

Maveraünnehir bölgesi ile Buhara, Semerkant ve Kaşgar gibi Türk illeri İslam kültürünün de önemli merkezleri durumuna yükselmişti. Türk ülkelerinde, Türkçe eserler yanında Arapça ve Farsça eserler de yazılıyordu. Öyle ki, Türk kültürü ile İslam kültürü, Türk dili ile Arap dili karşı karşıya gelerek birbirlerini yenme savaşı veriyorlardı. Dini bakımdan Abbasi halifesine bağlı olan İslam alemi, o günün tarihi ve sosyal şartları dolayısıyla Türk'ün üstünlüğünü, maddi ve manevi gücünü de kabul etmek zorunda kalmıştı.

Yusuf Has Hâcib: Yûsuf Has Hâcib (Uluğ Has Hâcib) hakkında bilinenler Kutadgu Bilig'e sonradan eklenmiş olan biri mensur (düz yazı), diğeri manzum iki mukaddime (ön söz) ve eserin bazı beyitlerinde yer alan bilgilerden ibarettir. Buna göre şair Balasagun'da (Kuz-Ordu) soylu bir aile içinde dünyaya gelmiş, erdemli ve takvâsı ile kendini göstermiştir. Eserini bir buçuk yılda Balasagun'da yazıp Kâşgar'da tamamlayarak (1069-70) yılında Karahanlılar'ın hakanı Süleyman Arslan Hakan oğlu Tavgaç Uluğ Buğra Han'a sunmuştur. Şairin kudretini takdir eden hakan kendisine "görevlerin en incesi olan" has hâciblik makamını vermiştir.

Kutadgu Bilig: Kutadgu Bilig, Türkçenin en temel ve Türk dili araştırmalarının en önemli kaynak eserlerindendir. İslâmî Türk edebiyatının adı bilinen ilk şair ve düşünürü Balasagun'lu Yusuf Has Hacib tarafından yazılmıştır. Kutadgu Bilig, dört ana karakter arasında geçen diyaloglardan oluşmaktadır. Eserdeki bu dört ana karakterin her birinin belirli bir sosyal rolü vardır ve her biri belirli bir değeri temsil eder.

"Kutadgu" kelimesi, "saadet, kut" manasındaki "kut" kelimesinin üzerine isimden fiil yapan "-ad" ekiyle fiilden isim yapan "-gu" ekinin eklenmesi sonucu oluşmuştur ve "bilig"le beraber "saadet, mutluluk veren bilgi/ilim" anlamını taşımaktadır.

Eser, insanlara dünyada tam anlamlı kutlu olmak için gereken yolu göstermek amacıyla kaleme alınmıştır.

Edip Ahmet Yükneki: Yaşadığı dönem ve çevreyle ilgili yeterli bilgi yoktur. Eski kaynaklarda hakkında sadece menkîbevî mahiyette bazı rivayetlere rastlanmaktadır. Bunlardan anlaşıldığına göre Edip Ahmed Arapça ve Farsça bilen, tefsir ve hadis gibi İslâmî ilimleri tahsil etmiş, âlim, fâzîl (erdemli) bir şairdir.

Atabetü'l-Hakayık: İslâmî Türk edebiyatının Kutadgu Bilig'den sonra yazıya geçirilmiş en eski ikinci eseri olan Atebetü'l-Hakayık'ın nerede ve ne zaman kaleme alındığı kesin olarak bilinmemektedir. Atabetü'l Hakayık (Gerçeklerin Eşiği) ahlaklı insan olmanın yollarını, ahlak ilkelerini açıklamış, çeşitli ahlakî öğütlerde bulunmuş, İslâmî düşünce ve görüşlere yol gösterici olmuştur. Konusu din ve ahlaktır. Eserde dünyayı, Allah'ı, insanı bilmenin sadece bilim yoluyla olabileceği anlatılır. Bilginin faydası ve bilgisizliğin zararı hakkında olan konuyu işlemiştir.

Ayet ve hadislerle oluşturulmuş didaktik bir eser olan Atabetü'l-Hakayık, ahlak ve öğüt kitabıdır. Kitapta bilginin önemi, cehaletin zararları, cimrilik ve cömertlik, iyi ve kötü huylar, doğruluk anlatılmıştır.

Atabetü'l-Hakayık'tan bir beyit:

Bilgiye Dair

Pahalı akçadır, bilgili insan

Bilgisiz cahilde bir kalp akçadır

Bilgisizlik yüzünden bir nice halk

Öz eliyle put yapıp "Tanrı'm budur" dedi

Hoca Ahmed Yesevî: Batı Türkistan'ın Sayram şehrinde doğmuş ve tasavvufi marifetleri Buhara muhitinde edinmiş bulunan Hoca Ahmed Yesevî, tarikat kurucusu, şair ve din büyüğü olarak Türk dünyasının manevî hayatını etkilemiş nâdir kişilerdendir.

Yesevîlik tarikatı Seyhun kıyılarından Hârzem bozkırlarına, Asya sahralarına kısa zamanda ulaştı. Moğol istilâsı ile Horasan, İran, Azerbaycan Türkleri arasında geçti 13. yüzyıl içinde Anadolu'da görülmeye başlayan Bektaşîlik Yesevîlik tarikatından doğmuştur. Anadolu Ahiliğinin, pirî-mûrsidi sayılan Ahi Evran, Osman Gazi'nin kayınbabası Şeyh Edebâli, Orhan Gazi'nin mûrsidi Geyikli Baba ve daha niceleri... Ahmed Yesevî'nin Anadolu'ya, manevî fetihler için yolladığı, müritleridir.

Divan-ı Hikmet: 12. yüzyılda Ahmet Yesevi tarafından dörtlüklerle ve hece ölçüyle yazılmış dini, tasavvufi ve öğretici bir eserdir. Allah aşkı Peygamber sevgisinin işlendiği dörtlüklerin her birine "hikmet" adı verilmiş ve bu hikmetler Orta Asya ve Anadolu'da yayılıarak halkın derinden etkilemiştir. Bu eserin ortaya çıkışmasından bir süre sonra; İslamiyet göçebe Türk toplulukları arasında yayılmaya başlamıştır. Ahmet Yesevi'nin görüşleri Anadolu'da tasavvufun temelini oluşturur. Yunus Emre'nin, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli gibi mutasavvıfların düşüncelerinin kaynağı bu yapittır.

Âşıklılışı uluş işdür bilseng muni

Mihnet birle sînar irmış Mevlâm sini

Renc ü mihnet birle bolsang tûni kûni

Ma'sûkungdan köngül özge kîlmang dostlar

Günümüz Türkçesi

Âşıklık yüce bir duygudur, bunu iyi bilin. Tanrı sıkıntılı bir yaşam ile seni sınar. Gece gündüz eziyet ve sıkıntıyla dolu olsanız, Tanrıdan başkasına gönül vermeyin dostlar.

TÜRKLERİN İSLAMIYET'İ KABULÜ VE İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ

Ders	Tarih	
Sınıf	9	40 dk.
Ünite Adı	6. Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri	
Konu	Büyük Selçuklu Devleti	
Kazanımlar	<p>9.6.4. Büyük Selçuklu Devleti Dönemi'ndeki başlıca siyasi gelişmeleri Türk tarihi içerisindeki önemi bağlamında açıklar.</p> <p>a) Oğuz Türklerinin İslamiyet'i kabul etmelerinin Türk ve İslam tarihinde meydana getirdiği siyasi, sosyal ve kültürel etkilere değinilir.</p> <p>b) Dandanakan, Pasinler ve Malazgirt Muharebelerinin sebep ve sonuçları kısaca ele alınır.</p> <p>c) Büyük Selçuklu Devleti'nin Tuğrul Bey Dönemi'nde İslam dünyasında koruyucu rol üstlendiğine değinilir.</p> <p>ç) Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılış sürecine değinilir.</p>	
Materyaller	Çalışma Kâğıdı	

YÖNERGE

1. Büyük Selçuklu Devleti Dönemi'ndeki başlıca siyasi olaylar anlatılır.
2. Konu anlatımından sonra öğrencilerden Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar geçen süreçte birbirlerini etkileyerek gelişen olayları sebep-sonuç ilişkisine dayanarak bir akış şeması oluşturacak şekilde Çalışma Kâğıdında örneği verildiği gibi okurla birleşirmeleri ve olaylar hakkında boş bırakılan yerleri uygun ifadelerle doldurmaları istenir.
3. Çalışma Kâğıdı yapıldıktan sonra Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinin önemi üzerinde durulur.

Bilgi Notu:

Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinin önemi

- İslam dünyasını dış saldırırlara karşı (Bizans ve Haçlı saldırılarına) korudular.
- İslam dünyasında siyasi birliği sağladılar.
- Halifeliği koruyup (Büveyhogerularının baskısından) halifeliğin devam etmesini sağladılar.
- İslam dinini yaydılar. (Pakistan, Afganistan, Bangladeş ve Hindistan'ın bir kısmı ile Balkanlar).
- İslam kültür ve medeniyetini geliştirip yaydılar.

4. Değerlendirme

- a) Büyük Selçuklu hükümdarlarının Tuğrul Bey'den sonra dinî bakımdan halifeye, halifenin de siyasi bakımdan sultana bağlı kalmasının anlamı nedir?
- b) - Türkler İslam dünyasında ayrıllıklara son vermişlerdir.
- Türkler İslamiyet'i yaymışlardır.
- Türkler İslamiyet'in koruyuculuğunu üstlenmişlerdir.

Yukarıda verilen bu durumların gerçekleşmesinde etkili olan olaylara örnek veriniz.

ÇALIŞMA KÂĞIDI

Büyük Selçuklu Devleti ile ilgili olarak verilen akış şemasını sebep sonuç ilişkileri ve oluş sırasını göz önüne alarak tamamlayınız. Olaylar hakkında boş bırakılan yerleri uygun ifadelerle doldurunuz.

Selçuk Bey, Oğuz yabgusu ile anlaşmazlığa düşünce kendisine bağlı Türk boylarıyla birlikte Cend şehrine gelerek İslamiyet'i kabul etti.

Bu dönemde aynı bölgede Gazneliler, Karahanlılar ve Samanoğulları gibi güçlü Müslüman devletler de bulunmaktaydı.

Dandanakan Savaşı ile ...

Pasinler Savaşı...

Fatimiler ve Şii Büveyhoğulları Abbasilere...

Gaznelilerle bölgenin hâkimiyeti için yaptıkları Nesa ve Serahs savaşlarını kazanmışlardır.

Tuğrul Bey, İbrahim Yınal ve Kutalmış'ı Anadolu'nun fethi için görevlendirmiştir.

Bu olaydan sonra Abbasi halifesi tarafından ...

Tuğrul Beyden sonra Selçuklu tahtına ...

Malazgirt Savaşı...

Sultan Alparslan'dan sonra Selçuklu tahtına...

Sultan Melikşah Dönemi'nde...

Sultan Sencer Dönemi'nde...

TÜRKLERİN İSLAMİYET'İ KABULÜ VE İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ'NİN YÖNETİM VE TOPLUM YAPISI

Ders	Tarih	
Sınıf	9	2x40 dk.
Ünite Adı	6. Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri	
Konu	Büyük Selçuklu Devleti'nin Yönetim ve Toplum Yapısı	
Kazanımlar	<p>9.6.5. Büyük Selçuklu Devleti'nin yönetim ve toplum yapısını kavrar.</p> <p>a) Büyük Selçuklu Devleti'nin güç ve yönetim yapısı ele alınır.</p> <p>b) İran ve Türk devlet geleneklerine ait unsurların Büyük Selçuklu devlet teşkilatında birlikte yer aldığı vurgulanır.</p> <p>c) Nizâmülmülk'ün "Siyasetnâme" adlı eseri devlet yöneticilerinde aranan özellikler açısından incelenir.</p>	
Materyaller	Çalışma Kâğıdı 1, Çalışma Kâğıdı 2	

YÖNERGE

1. Büyük Selçuklu Devleti'nin yönetim ve toplum yapısı anlatılırken İran ve Türk devlet geleneklerine ait unsurların Büyük Selçuklu devlet teşkilatında birlikte yer aldığı belirtilir.
2. Çalışma Kâğıdı 1 öğrencilere dağıtılarak Selçuklu yönetim yapısında İran ve Türk devlet geleneklerine ait hangi unsurların olduğunu gösteren birinci bölümdeki tabloyu doldurmaları istenir.
3. Selçuklu adalet teşkilatı hakkında bilgi verilir. Çalışma Kâğıdı 1'in ikinci bölümünde yer alan şeri ve örfi hukukun özellikleri ile ilgili tabloyu doldurmaları istenir.
4. Nizâmülmülk'ün "Siyasetnâme" adlı eserini devlet yöneticilerinde aranan özellikler açısından incelemeden önce Nizâmülmülk ve eseri hakkında kısa bilgi verilir. Çalışma Kâğıdı 2'deki "Siyasetnâme" adlı eserden verilen bölümler öğrencilere okutulur. Öğrencilerden okudukları bölümlerde devlet yöneticilerinde aranan özelliklerle ilgili kısa notlar almaları istenir. Bunun için 15 dakika süre tanınır. Sürenin sonunda öğrencilerle birlikte devlet yöneticilerinde olması gereken özellikler tespit edilip bir liste hazırlanır.

Bilgi Notu:

Nizâmülmülk; 1018 yılında Horasan'ın Tûs şehrine bağlı Râdkân köyünde doğmuştur. İyi bir eğitim alan Nizâmülmülk Gaznelilerin Horasan valisinin yanında görev almıştır. Horasan tamamen Selçukluların eline geçince babasıyla birlikte Selçukluların hizmetine girmiştir. Nizamülmülk Sultan Melikşah'tan önce Sultan Alparslan'a da vezirlik yapmıştır. Siyasetnâme (Siyerü'l-mülük) Nizamülmülk tarafından Farsça yazılmış bir eserdir. Sultan Melikşah'ın ülkeyi en iyi şekilde idare edebilmesi, din ve dünya işlerinde gerekli tedbirleri alması, kendi hayat düsturlarını, siyasî, sosyal ve dinî davranışlarını ayarlayabileceği bir kitap yazmalarını istemesi üzerine kaleme almıştır.

5. Değerlendirme

- a)** Büyük Selçuklu Devleti'nde Divan-ı Saltanat'ın işlevleri nelerdir?
- b)** Hâkimiyet sembolü ne demektir? Büyük Selçuklu sultanlarının hâkimiyet sembollerini nelerdir?
- c)** Selçuklu adalet teşkilatında iki farklı hukuk sisteminin olmasının sebebi ne olabilir? Bu iki farklı hukuk sistemi Selçuklu Devleti'ni nasıl etkilemiştir?

ÇALIŞMA KÂĞIDI 1**1. Bölüm**

Selçuklu yönetim yapısında İran ve Türk devlet geleneklerine ait hangi unsurların olduğunu gösteren tabloyu doldurunuz.

TÜRK DEVLET GELENEĞİ	İRAN

2. Bölüm

Şeri ve örfi hukukun özelliklerini yazarak aşağıda verilen tabloyu doldurunuz.

ŞERİ HUKUK	ÖRFİ HUKUK

ÇALIŞMA KÂĞIDI 2

SİYASETNÂME'DEN BÖLÜMLER

1. "Allahü Teâlâ her çağda halk arasından birini seçerek onu hükümdarlara yaraşır bir takım özelliklerle donatır. Dünya işleri ve cihan ahalisinin kamu düzeninden onu sorumlu kılarak fitne ve kargaşa kapısını onun eliyle kapatır. Adaleti sayesinde hoşça zaman geçirip kendilerini güvende hissetmeleri ve idaresinde duacı olmaları için insanların gönlünde ve gözünde ona dair derin bir saygı uyandırır..."
2. "...Hakk Teâlâ bu kişinin bahtını açarak talihini ona yaver kılar, ona verdiği akıl ve fikirle eli altındakileri layıkıyla istihdam eder, onları başarılı olabilecekleri makam ve mevkiye yerleştirir. Halk arasından hizmetkârlarını ve adamlarını tek tek seçerek her birine birtakım rütbelер, mertebeler verir. Din ve dünya meselelerine kifayetlerinde onlara güvenir. Sağladığı adalet sayesinde hayatlarını rahatça idame etsinler diye, itaat yolunu yol bilen ve kendi işleriyle meşgul olan tebayı sıkıntılara karşı kollar..."
3. "...Öte yandan hükümdar cihanı bayındır kılar. Taşradan yeraltı suları için kanallar açar; ırmaklara yataklar yapır, büyük suların akışı için köprüler inşa eder, yerleşim birimlerini düzenler, tarlaları ekime elverişli kılar, surları yükseltir, yeni şehirler kurar, yüksek yapılar ve görkemli meskenler tesis eder, ana ve işlek yollarda konaklar bina eder; ilim taliplileri için medreselerin inşasını buyurur. Böylece bu kubbede hoş bir seda baki bırakır; kazandığı duaların sevabına da diğer cihanda nail olur."
4. "Allahu Teâlâ, tarihin bu döneminin de kadim çağlarda yaşamış şahların zamanı gibi olması ve halka saadet ve huzur bahşetmesi için nesli atadan ataya ta büyük Afrasyab'a dayanan ulu padişahımızı daha önce hiçbir padişaha bahşedilmemiş olan yükselik ve kerametlerle bezedi.
Güzel bir cehre, temiz ahlak, adalet, civanmertlik, yiğitlik, binicilik, ilim, envai çeşit pusatları kullanma mahareti, muhtelif sanatlara vakıf olmuş, Allahu Teâlâ'nın yarattıklarına şefkat ve merhamet, vaat ve adaklarına vefa, dinde istikamet, pir u pak bir itikat, Hakk Teâlâ'ya kulluğu sevmek, teheccûd ve nafile oruçlara riayet, din bilginlerine saygı göstermek, zahit ve dervişleri aziz ve muteber tutmak, ilim ehlini himaye etmek, hikmet sahiplerine muntazaman sadaka vermek, yoksullara iyilik eylemek, küçük dereceli memurlara ve hizmetkârlara müşfik olmak ve zalimlerin kökünü tebadan kazımak gibi hükümdarlığı yakışan hasletleri Hakk Teâlâ ona ihsan etti."
5. "Padişahın haftada iki gün divan-ı mezalime oturup, mazlumun hakkını zalimden alarak ona vermesi, konuyu aracısız bir şekilde tebaadan bizzat kendisinin dinleyip ona hükmemetmesi gerektir. Nispeten önemli olanlar yazılı olarak kendisine arz edilmeli ve hükümdar bu meselelerin her birinin neticelerini de kâtiplere yazdırması lazımdır."
6. "Tanrı azze ve celle katında padişahların işledikleri günde daha büyük günah yoktur. Çünkü Tanrı azze ve celle padişahlara bahsettiği nimeti hiçbir kuluna nasip eylememiştir. Padişaha, kendi kullarına hükmeme hakkı vermiştir. Bundan ötürü padişahın pür-adil olması ve mazlumlara kıyan elleri kırması gerektir. Padişah halka zulmü reva görürse askerlerin cümlesi Allahu Teâlâ azze ve celleyi yâdından silerek nankörlük içinde raiyyete nice fenalıklar eyler. Nihayetinde katı surette Hakk Teâlâ'nın gazabı çatar ve onları rahmetinden mahrum bırakır. Çok geçmeden de cihan harap olur. Hükümdarların zulmü ve ugursuzluğu yüzünden padişahların ömrü kısalır ve sultanatları başkasının eline geçer. İşte şimdî ey mûbed! Allah aşkına beni kendinden evla görmeden, kayırmadan bak sunların şikâyetlerine! Allahu Teâlâ yarın hesap günü bana her ne soracak ise senden bilirim."

7. "Hükümdar hazretleri, her şehirden dini hükümleri kollamakta dikkatli, kalbinde daima Allah korkusu taşıyan, içinde kin ve düşmanlık beslemeyen kişiler bulup seçerek kendilerine şöyle buyursunlar: "Bu şehri ya da bu bölgeyi sana emanet ediyoruz; ahirette Hakk Teala'nın bizi sorumlu tuttuğu şeyden biz de seni sorumlu tutarız."
8. "Mahmud'dan evvel hiçbir hükümdara "sultan" denmemiştir. (Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun) İslam ve küfür beldelerinde "sultan" olarak namlandırılan yegâne kişi Mahmud'dur. Bu unvan kendisinden sonra gelenek haline geldi. Sultan Mahmud kalbinde Allah korkusu taşıyan, adaletli, yürekli, gayetle akıllı, ilimsever, sağlam fikirli, dini pir ü pak ve gazi bir hükümdar idi. Güzel zamanlar adil hükümdarların hüküm sürdüğü zamanlardır. Adalet hâkim olunca ihsan da hâkim olur. Nitekim adaletin olduğu yerde civanmertlik de vardır."
9. "...Allah'a hamdolsun ki her ne kadar bizim sultanatımızın böyle alayıslere ihtiyacı yoksa da hükümdarlık şerefini, padişahlık töresini muhafaza etmek gerektir. Zira padişahın debdebe ve levazimatı onun himmet ve kudreti ölçüsünde olması elzemdir..."
10. "Diğer yandan padişahlık, dergâh u bargah, divan u meydan, meclis ve emval, halkın ve ordunun halleri, vergi işleri ve bunun gibi nice meseleye vakıf olurlar. Ülke sathında, yakın uzak, önemli önelsiz dönen ne var ise kendilerinden gizli saklı kalmaz."
11. "Cümle hasetçilerin şerrinden emin olması için padişahın da ferasetli ve işinin ehli olması gerektir."
12. "Cihanda cömert olmaktan ve ihsanda bulunmaktan daha iyi bir şey bulunmaz.
Unsûrî söyle söyler:
Cömertlik üstündür bir nice işten
Cömertlik yadigârdır peygamberden"
13. "Makbul bir işi yerine getiren hizmetkarların gecikmeden takdir edilerek ödüllendirilmesi gereklidir. Diğer kölelerin işlerine gösterdikleri ihtimamı artırmak, suçluları suça tevessülden caydırılmak, işleri düzene sokmak için mecbur kaldığından ötürü yahut sehven bir hata eyleyen köle işlediği suçun nispetince cezalandırılması gereklidir. Zira hükümdarın selameti bundadır."*

*Nizamü'l-Mülk. (2009). Siyasetname. (M. T. Ayar, Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayıncılıarı.

DEVLET YÖNETİCİLERİNE ARANAN ÖZELLİKLER

1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	
9.	
10.	
11.	
12.	
13.	
14.	
15.	
16.	
17.	
18.	
19.	
20.	

TÜRKLERİN İSLAMIYET'İ KABULÜ VE İLK TÜRK İSLAM DEVLETLERİ

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ'NİN YÖNETİM VE TOPLUM YAPISI

Ders	Tarih	
Sınıf	9	40 dk.
Ünite Adı	6. Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri	
Konu	Büyük Selçuklu Devleti'nin Yönetim ve Toplum Yapısı	
Kazanımlar	9.6.5. Büyük Selçuklu Devleti'nin yönetim ve toplum yapısını kavrar. ç) Selçuklu kültür ve medeniyetinin ana unsurları (<i>bilimsel ve düşünsel gelişim, mimari, sanat ve edebiyat alanlarındaki faaliyetler</i>) işlenir.	
Metaryaller	Çalışma Kâğıdı 3	

YÖNERGE

1. Bir ders önce sınıf dörder kişilik gruplara ayrılır. Gruplardan bir sonraki derse makas, yapıştırıcı, renkli kalemler ve bir tabaka karton getirmeleri istenir. İlgili derste Selçuklu kültür ve medeniyetinin ana unsurları (*bilimsel ve düşünsel gelişim, mimari, sanat ve edebiyat alanlarındaki faaliyetler*) ile ilgili aşağıda yer alan Çalışma Kâğıdı 3 grup sayısı kadar çoğaltılar.
2. Öğrencilere görevlerinin Çalışma Kâğıdı 3'te Selçuklu kültür ve medeniyeti ile ilgili bilgilerin yer aldığı altıgen kutucukları kesmek bunları kategoriler halinde organize etmek olduğu söylenir.
3. Bu gruplar daha sonra kestikleri altıgenleri belirledikleri kategoriler ile arasındaki bağlantıları vurgulamak için birbirine bitişik olarak kartona yapıştırmalıdır. Her kategorinin üzerine başlıkların yazılmasıyla diyagram oluşturulur. Farklı kategorileri bağlamak ve diyagram boyunca bir 'yol' çizmek için oklar kullanılır. Bu oklara öğretmen tarafından yapılan ek açıklamalar yazılabilir.
4. Değerlendirme

Etkinlik sonrasında Selçuklu kültür ve medeniyetinin ana unsurları ile ilgili kısa bir paragraf yazınız.

ÇALIŞMA KÂĞIDI 3

